

Gedragscode Flora- en faunawet bestendig beheer gemeentelijke groenvoorzieningen

VERENIGING
**STADS
WERK**
NEDERLAND

 vhg
vereniging
van hoveniers en
groenvoorzieners

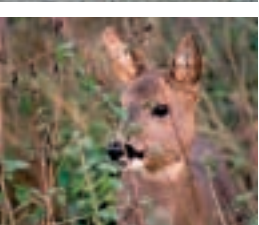
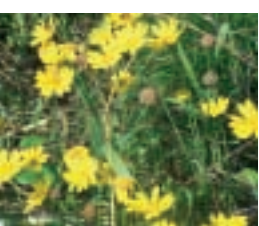
GEDRAGSCODE FLORA- EN FAUNAWET

BESTENDIG BEHEER

GEMEENTELIJKE GROENVOORZIENINGEN

Geldigheidstermijn: 2006 t/m 2010

Colofon

De gedragscode is ontwikkeld in opdracht van:

Vereniging Stadswerk Nederland, Vakgroep Groen, Natuur en Landschap
Vereniging van Hoveniers en Groenvoorzieners (VHG)

De gedragscode is opgesteld door:

Eco Consult - Groen, Milieu & Management
IPC Groene Ruimte, Business Unit Advies

Auteurs: Ing. R.H.J. Borst en Ing. R. Sprong

De gedragscode is ingevuld in samenspraak met de volgende klankbordgroep:

Stadswerk, R.M. Mulder
Stadswerk, H.D. van der Kamp
Gemeente Leiden, J. Groos
Gemeente Lelystad, A. van der Veen
Gemeente Opsterland, M. Tiekink
Gemeente Rotterdam, N. de Zwarte
Koninklijke Ginkel Groep, W.A. van Ginkel (namens de VHG)
Quercus Boomverzorging B.V., R.A.C. van Dijk (namens de NVB)

En met dank aan Den Haag en Amsterdam

Vraagbaak Gedragscode bestendig beheer gemeentelijke groenvoorzieningen:

Vereniging Stadswerk
Postbus 416
6710 BK Ede
(0318) 692721
www.stadswerk.nl

Contactadres Natuurwetgeving:

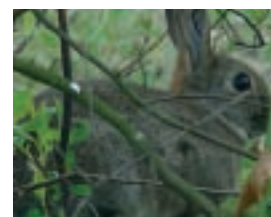
Ministerie van Landbouw Natuur en Voedselkwaliteit (LNV)
LNV loket:
(0800) 2233322
www.hetlnvloket.nl

juni 2006

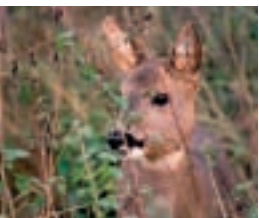
Deze gedragscode is eigendom van de Vereniging Stadswerk Nederland en de Vereniging van Hoveniers en Groenvoorzieners. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt voor commerciële doeleinden door middel van druk, fotokopie of welke wijze dan ook zonder toestemming van de eigenaren.

Inhoudsopgave

Inleiding	4
1 Kader	5
1.1 Aanleiding.....	5
Gedragscode	5
Ontheffing	6
1.2 Toepassing gedragscode gemeentelijke groenvoorzieningen ..	7
Reikwijdte van de gedragscode	7
Vormen van bescherming	7
Algemene zorgplicht.....	8
Zorgvuldig handelen.....	8
1.3 Taakverdeling	9
Opdrachtgever - Gemeente	9
Opdrachtnemer - Gemeentelijke uitvoeringsdienst, aannemer	9
2 Werkvoorbereiding	10
2.1 Stappenplan	10
2.2 Plan van aanpak	11
Deskundigheden betrokken medewerkers.....	11
Risikoanalyse.....	12
Risicomangement	13
Registratie van gegevens	13
Evaluatie	14
3 Richtlijnen uitvoering per beheercategorie	15
Bijlage 1 Artikelen Flora- & faunawet	19
Bijlage 2 Beschermde soorten (per juni 2005)	20
Bijlage 3 Richtlijnen voor zorgvuldig handelen	24
Bijlage 4 Richtlijnen beschermende maatregelen	27

Inleiding

Deze gedragscode is van toepassing op de uitvoering van werkzaamheden in gemeentelijke groenvoorzieningen. Het betreft een uitwerking van het bestendig beheer in het kader van de Flora- en faunawet. De Flora- en faunawet is sinds 2002 van toepassing. Het is een kaderwet betreffende de duurzame instandhouding van wilde planten en dieren in Nederland.

Handelen volgens deze gedragscode is alleen vereist indien (mogelijk) beschermde soorten voorkomen in de gemeentelijke groenvoorzieningen en onderhoudswerkzaamheden worden uitgevoerd. Door te handelen volgens deze gedragscode wordt schade aan (lokale) populaties van beschermde dieren en planten voorkomen of tot een minimum beperkt.

Leeswijzer

In hoofdstuk 1 wordt ingegaan op het kader, dit betreft uitleg over de wetgeving, soortbescherming en de relatie met het beheer van gemeentelijke groenvoorzieningen. In hoofdstuk 2 wordt aandacht besteed aan de werkvoorbereiding, uitgewerkt in een beknopt stappenplan, inclusief risicoanalyse, rapportage en verslaglegging lopende het uitvoeren van de werkzaamheden en de terugkoppeling naar de opdrachtgevende gemeente. De uitwerking van het bestendig beheer vindt plaats in hoofdstuk 3. Het betreft algemene aandachtspunten en specifieke onderdelen per beheercategorie.

Doelgroep

Deze gedragscode is bestemd voor alle partijen die zijn betrokken bij de uitvoering van werkzaamheden in gemeentelijke groenvoorzieningen.

1 Kader

1.1 Aanleiding

Iedere Nederlander heeft een algemene zorgplicht aangaande de bescherming en instandhouding van wilde flora en fauna. Dit geldt voor alle soorten en specifiek voor beschermde soorten zoals verwoord in de Flora- en faunawet. In bijlage 1 zijn de algemene zorgplicht (artikel 2) en de algemene verbodsbepalingen opgenomen die gelden voor beschermde soorten (artikel 8 t/m 14).

In februari 2005 heeft het ministerie van LNV een opdeling in beschermingsgraad gemaakt. De beschermde Nederlandse wilde planten en dieren zijn in 4 categorieën onder te verdelen (zie tekstblok en bijlage 2).

Overzicht beschermde status flora en fauna van Nederland

- Niet beschermd (met name flora)
- Beschermd (met name fauna)
  - Tabel 1: Algemene soorten
  - Tabel 2: Overige soorten
  - Tabel 3: Specifieke soorten
  - Vogels

Voor tabel 1 beschermde soorten geldt evenals bij de niet beschermde soorten de algemene zorgplicht en een vrijstelling indien er sprake is van bestendig beheer. Onder de juridisch zwaarder beschermde soorten vallen de tabel 2 en 3 soorten en alle vogels. Voor deze soorten geldt bij de uitvoering van bestendig beheer dat moet worden gewerkt conform een goedgekeurde gedragscode of conform een door LNV verleende ontheffing.

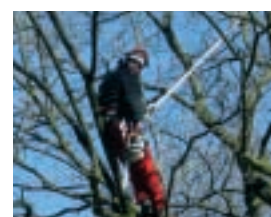
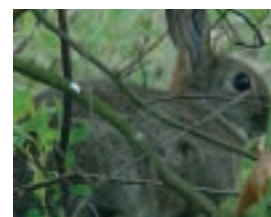
Naast beschermde soorten bestaan er ook Rode lijst-soorten. Dit zijn soorten die bedreigd of kwetsbaar zijn, of sterk achteruit zijn gegaan in aantal. Rode lijst-soorten, voor zover deze niet opgenomen zijn in de tabellen met beschermde soorten, hebben geen juridisch beschermde status en vallen in principe buiten deze gedragscode. In de praktijk kan een opdrachtgevende gemeente ook voor deze soorten beschermde maatregelen vereisen (en geeft daarmee invulling aan het beleid van LNV).

Voor ruimtelijke ontwikkelingen, aanleg en beheer zijn 2 procedures beschikbaar inzake de afstemming van de voorgenomen handelingen met de Flora- en faunawet:

- gedragscode
- ontheffing

Gedragscode

Een gedragscode is een branchegerichte werkinstructie voor het zorgvuldig handelen tijdens het verrichten van bestendig beheer op plaatsen waar vaste rust- en

verblijfplaatsen zijn van beschermde flora en fauna. Een door de minister van LNV goedgekeurde gedragscode geldt voor 5 jaar voor alle in de gedragscode beschreven beheercategorieën binnen de branche die de gedragscode heeft opgesteld.

Bestendig beheer

Bestendig beheer betreft voortzetting van het (reguliere) onderhoud gericht op behoud van de bestaande situatie. De werkzaamheden worden al langer op deze manier uitgevoerd en hebben kennelijk niet verhinderd, of zelfs bijgedragen aan de vestiging van beschermde soorten. Daarbij komt dat de werkzaamheden geen nadelige effecten op de aanwezige beschermde soorten mogen hebben. Indien onderhoudsmaatregelen niet meer plaatsvinden c.q. op een andere wijze gaan plaatsvinden, verandert het leefgebied en kunnen aanwezige soorten verdwijnen.

Voorbeelden van bestendig beheer zijn:

- jaarlijks maaien van een wegberm in een bepaalde periode
- schoffelen van een heestervak
- begeleidingssnoei in een laanbeplanting
- uitmaaien van een sloot/slootoever in de nazomer

Voorbeelden van niet bestendig beheer zijn:

- omvorming van een heestervak naar gazon
- aanbrengen beplanting in een grasberm
- kappen van een laanbeplanting
- baggeren (verwijderen van de modderlaag en onderwater herprofilieren)
- dempen van een sloot

Indien er sprake is van beschermde dier- en plantensoorten en de gedragscode wordt nageleefd, hoeven betrokken partijen geen ontheffingsaanvraag voor het beheer per locatie aan te vragen bij het Ministerie van LNV. Er geldt daarmee een vrijstelling van de ontheffingsplicht.

Ondanks het toepassen van een gedragscode blijft de juridisch beschermde status van soorten ten allen tijde gelden. Het bewust of onbewust verontrusten, beschadigen of doden van beschermde flora en fauna (verwoord in de artikelen 8 t/m 14 van de Flora- en Faunawet, zie bijlage 1) kan tot vervolging leiden. In dergelijke gevallen zal het om een aansprakelijkheidskwestie gaan waarbij in eerste instantie de veroorzaker aansprakelijk wordt gesteld en wordt beboet door Justitie.

Ontheffing

Indien er een ingreep moet plaatsvinden in een gebied waar beschermde soorten voorkomen en het betreft maatregelen die niet onder bestendig beheer onder te brengen zijn, moet er per activiteit of project een ontheffing bij het ministerie van LNV worden aangevraagd. Een ontheffingsaanvraag wordt door de opdrachtgevende gemeente verzorgd en vereist een gedegen voorbereiding met de inzet van een ter zake deskundig ecooloog. Een ontheffing geldt veelal voor 1 project en heeft een beperkte geldigheidsduur.

Voorbeelden van ontheffingsplichtige werkzaamheden zijn:

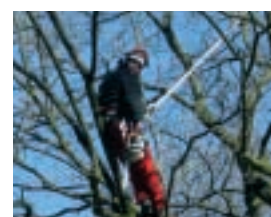
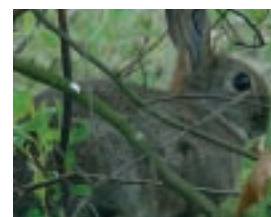
- kappen van een laanbeplanting waarin een reigerkolonie zit
- dempen van een sloot waarin de kleine modderkruiper zit

1.2 Toepassing gedragscode gemeentelijke groenvoorzieningen

Reikwijdte van de gedragscode

Deze gedragscode is van toepassing op de uitvoering van werkzaamheden in gemeentelijke groenvoorzieningen. Het betreft onder meer het beheer van stadsparken, wegbermen, watergangen en laanbeplantingen binnen en buiten de bebouwde kom. In tegenstelling tot natuurterreinen geldt veelal een meervoudige doelstelling waarbij natuur een ondergeschikte rol speelt.

Groenvoorzieningen kunnen echter deel uitmaken van gebieden met een wettelijke natuurstatus (verwoord in de Natuurbeschermingswet). Voor deze gebieden geldt, aanvullend op de Flora- en faunawet en deze gedragscode, tevens een kader zoals verwoord in het gebiedsbeheerplan (zie oranje kolom in onderstaande tabel). Daarnaast is het mogelijk dat vanuit rijksbeleid of lokaal beleid (via een vastgesteld beleidsplan of bestemmingsplan) gebieden een bijzondere/waardvolle status hebben. Ook deze status kan leiden tot een aanvullend kader op deze gedragscode. Dit dient bekend gemaakt te worden aan de opdrachtnemer (uitvoerende partij) als aanvullende beschermende handelingen gewenst zijn.

Soortstatus	Gebiedsstatus (natuurstatus)			
	geen wettelijke status		wettelijke status	
	Geen	Waardevol op basis van beleid: b.v. gemeentelijke natuurstructuur	Nationaal: Natuurbeschermingswet gebied	Europees: Richtlijngebied HRL/VRL
niet beschermd	Algemene zorgplicht Flora- en faunawet		Zorgvuldig handelen Flora- en faunawet. Uitvoeren Beheerplan Natuurbeschermingswet	
Bedreigd (Rode lijst)				
Tabel 1: algemeen beschermd	Zorgvuldig handelen Flora- en faunawet		Uitvoeren Beheerplan Natuurbeschermingswet Biotoopbeheer o.l.v. deskundige	
Tabel 2: overig beschermd				
Tabel 3: specifiek beschermd				
Vogels				

Vormen van bescherming

De wet kent twee vormen van soortbescherming voor het beheer gekoppeld aan de juridische status:

- Algemene zorgplicht.
- Zorgvuldig handelen.

Beide methoden vormen een onderdeel van deze gedragscode.

Algemene zorgplicht

De algemene zorgplicht houdt in dat flora en fauna worden gerespecteerd. Het doden, verontrusten en/of beschadigen van alle aanwezige wilde flora en fauna wordt voorkomen of zoveel mogelijk beperkt.

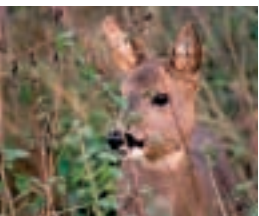

Zorgvuldig handelen

Deze vorm van soortbescherming is gekoppeld aan de soorten met een zwaarder beschermde juridische status (tabel 2 t/m 3 en alle vogels). Er dient invulling te worden gegeven aan zorgvuldig handelen bovenop het uitvoeren van bestendig beheer.

In de praktijk betekent dit dat zorgvuldig uitgevoerde reguliere beheermaatregelen afgestemd op aanwezige beschermde flora en/of fauna blijvend kunnen plaatsvinden in groenvoorzieningen.

1.3 Taakverdeling

Bij het onderhoud van gemeentelijke groenvoorzieningen in relatie tot het behoud van soorten hebben zowel opdrachtgever als opdrachtnemer een eigen, op elkaar afgestemde, rol. In algemene zin betreft dit:

Opdrachtgever: Gemeente

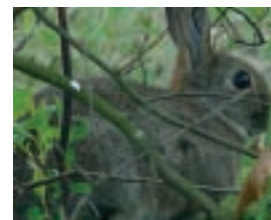
De opdrachtgevende gemeente werkt volgens de leidraad behorende bij deze gedragscode. In de leidraad zijn onder meer de volgende items verwoord:

- Zoningendocument met kaart waaruit blijkt waar specifieke natuurgebieden liggen (wettelijk beschermd, lokaal waardevol, 0-status).
- Informatie over de aanwezigheid van bijzondere soorten, beschermingsstatus per soort en hoe deze soorten te beschermen, te behouden of te ontwikkelen (soortbescherming).
- Beheerplan, werkplan of bestek met daarin de gewenste maatregelen om de terreindoelstelling te bereiken (terreinbeheer).
- Monitoring en evaluatie.
- Met LNV afhandelen van calamiteiten waardoor soortbescherming in gevaar is gekomen.

Opdrachtnemer: Gemeentelijke uitvoeringsdienst, aannemer

De uitvoerende partij werkt volgens deze gedragscode, hierin zijn de volgende items uitgewerkt:

- Aantoonbare deskundigheid op het gebied van flora en fauna in relatie tot het verrichten van onderhoudswerk in het gemeentelijk groen.
- Toepassen gedragscode voor zorgvuldig beheer van gemeentelijke groenvoorzieningen.
- Gebruik maken van de informatie van de opdrachtgever: waar komen welke beschermde soorten voor.
- Opstellen van een plan van aanpak met daarin uitgewerkt:
  - Onderhoudsacties conform het plan/bestek van de opdrachtgever.
  - Uitwerking algemene zorgplicht.
  - Uitwerking algemeen zorgvuldig handelen.
  - Uitwerking specifiek zorgvuldig handelen afgestemd op het type groenvoorziening.
- Rapportage en evaluatie van het uitgevoerde onderhoud: registratie aangetroffen beschermde planten en dieren (gekoppeld aan uitvoering van de maatregelen) en terugkoppeling naar de opdrachtgever.
- Signalering van calamiteiten die het naleven van de gedragscode (tijdelijk) onmogelijk maken en terugkoppeling naar opdrachtgever.

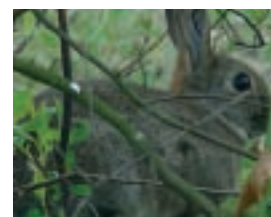
2 Werkvoorbereiding

Voordat met de uitvoering van bestendig beheer gestart kan worden dient het in paragraaf 2.1 beschreven stappenplan doorlopen te worden. Hiermee wordt onder meer vastgesteld of de gedragscode noodzakelijk is en of het de juiste gedragscode is betreffende de uitvoering van het onderhoud aan het groen.

2.1 Stappenplan werkvoorbereiding, stap 1:

1. Opdrachtnemer dient informatie te ontvangen over de natuurstatus van het gebied (b.v. een zoneringskaart). Betreft het een groenvoorziening die deel uitmaakt van een gebied met een wettelijk beschermde natuurstatus (opgenomen in de Natuurbeschermingswet, b.v. een Habitatrictlijngebied) dan dient naast deze gedragscode ook het kader behorend bij dit gebied (o.a. gebiedsbeheerplan) voor het uitvoeringstraject gehanteerd te worden. Ook op basis van (lokaal) beleid kan een specifieke natuurstatus voor de werklocatie gelden. Daaruit kunnen extra maatregelen of aandachtspunten voor de uitvoering voortkomen.
2. Opdrachtnemer dient informatie te ontvangen over de gewenste onderhoudsmaatregelen gekoppeld aan de doelstelling van het terrein (bijvoorbeeld verstrekken van een beheerplan, bestek of werkomschrijving).
3. Opdrachtnemer dient actuele informatie te ontvangen over het voorkomen van tabel 2 en 3 soorten (zie bijlage 2) en alle vogels en eventueel de aanwezige Rode lijst-soorten. Het betreft soorten, locaties (vaste rust en verblijfplaatsen) en omvang van de locaties. Indien er geen beschermde soorten voorkomen hoeft deze gedragscode niet gehanteerd te worden.
4. Opdrachtnemer doet in relatie tot het te verrichten onderhoudswerk voorstellen ter bescherming of behoud van de aanwezige beschermde soorten in een plan van aanpak (zie paragraaf 2.2). Voorstellen van de opdrachtgevende gemeente worden overgenomen (deze dienen wel onderbouwd te zijn door een ter zake deskundig ecooloog).
5. Opdrachtnemer laat plan van aanpak vaststellen door opdrachtgever (bijvoorbeeld als onderdeel van een inschrijving).
6. Opdrachtnemer zorgt dat het uitvoerend personeel een instructie krijgt inzake het plan van aanpak en de te verrichten activiteiten.
7. Opdrachtnemer verricht een eventuele inspectie van het terrein voorafgaand aan de uitvoering van onderhoudsmaatregelen (beheercategorie afhankelijk). Rapporteert resultaten en zoekt afstemming met opdrachtgever indien aanvullende acties noodzakelijk blijken.

8. Opdrachtnemer zorgt voor een gedegen bescherming van de aanwezige vaste rust- en verblijfplaatsen van beschermde soorten.
9. Opdrachtnemer past het plan van aanpak toe tijdens de dagelijks te verrichten onderhoudsmaatregelen.

2.2 Plan van aanpak

Het opstellen van een plan van aanpak vormt een belangrijk onderdeel bij de werkvoorbereiding. Het omvat de risicoanalyse van het uit te voeren bestendig beheer en de daarbij horende werkzaamheden. Met andere woorden, welke aandachtspunten in het kader van de Flora- en faunawet spelen een rol en hoe wordt daarmee omgegaan tijdens de uitvoering van het werk.

Met een plan van aanpak wordt de deskundigheid van de opdrachtnemer op het gebied van bestendig beheer aan de opdrachtgevende gemeente getoond.

Het plan van aanpak bestaat uit de volgende onderdelen:

- De deskundigheid van de in te zetten medewerkers.
- Risico analyse: Welke flora en fauna risico's zijn er in relatie tot het uit te voeren werk?
- Risicomangement: Hoe wordt lopende de uitvoering van het werk met deze risico's omgegaan?
- Registratie: Invulling aantoonbaarheid.

Hieronder volgt een toelichting per onderdeel.

Deskundigheid betrokken medewerkers

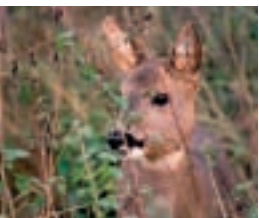
Een juiste invulling van de Flora- en faunawet vereist dat medewerkers van een groenbedrijf kennis hebben van inheemse flora en fauna, de beschermingsgraad volgens de wet en de effecten van werkzaamheden op flora en fauna. Onderstaand een beknopte uitwerking van de deskundigheid in kwalificaties gekoppeld aan de werkprocessen.

Bedrijfsleider/Werkvoorbereider

- Aspecten uit de Flora- en faunawet kunnen vertalen naar een plan van aanpak.
- Kennis van onderhoudsmaatregelen en bestendig beheer.
- Kennis van beschermde flora en fauna en hun levenswijze.
- Inzicht in de seizoensverschillen met betrekking tot het voorkomen van flora en fauna.
- Plan van aanpak kunnen opstellen:
  - Risicoanalyses kunnen maken.
  - Risicomangement kunnen uitwerken.

Opzichter/Uitvoerder

- Herkennen van beschermde flora en fauna en hun vaste rust- en verblijf-

plaatsen.

- Aangeleverde informatie over flora en fauna kunnen interpreteren (onder andere controle checklist).
- Uitvoeren risicomanagement.
- Registreren en terugkoppeling relevante gegevens.

Medewerker (minimaal 1 per ploeg per werklocatie)

- Herkennen van beschermde flora en fauna en hun vaste rust- en verblijfplaatsen.
- Invulling geven aan zorgvuldig handelen, dit betreft onder andere kennis van werktechnieken.
- Relevante informatie over flora en fauna terug kunnen koppelen met uitvoerder.

Deze deskundigheid dient aantoonbaar te zijn middels een certificaat van een erkend opleidingsinstituut (onderdeel van een vakopleiding of als separaat certificaat).

Risicoanalyse

De risicoanalyse is een onderdeel van het plan van aanpak. Dit onderdeel besteed aandacht aan WELKE risico's zich voordoen en wat de bedrijfsstrategie hierbij is. Het plaats laten vinden van het onderhoud vormt het uitgangspunt. De risicoanalyse omvat de volgende items:

- Inventariseren van de onderhoudsactiviteiten per beheergroep die worden beïnvloed door (mogelijk) aanwezige beschermde flora en fauna (toepassen van de gemeentelijke informatie zoals kaartmateriaal met daarop vaste rust- en verblijfplaatsen van beschermde soorten en een zonering qua risico's op het voorkomen van beschermde flora en fauna).

Voorbeeld risicoanalyse

Een boomgroep in een stadspark moet zo snel mogelijk gesnoeid worden. Er staan exemplaren tussen met veel dood hout in de kroon. De gemeente meldt dat er in de boomgroep een grote bonte specht broedt in 1 van de stammen.

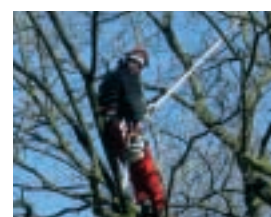
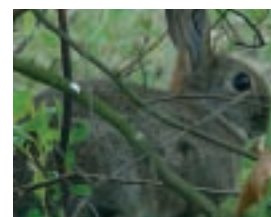
Risico-analyse:

- Het snoeien van de boomgroep valt onder bestendig beheer.
- De Flora- en faunawet heeft impact op de uitvoering van de maatregel, de specht is beschermd.
- Kan de snoeiactie deels/geheel plaats vinden? De keuzes zijn:
  1. Zorgvuldig handelen mogelijk?
  2. Uitstel van het project mogelijk en noodzakelijk?In samenspraak met de gemeente de uitvoering tot na het broedseizoen doorschuiven (opdrachtgever neemt beslissing over het veiligheidsaspect van de beplanting).

Toepassen kennis: De grote bonte specht is een holenbroeder waarvan het nest door middel van zorgvuldig handelen tijdens de snoeiwerkzaamheden niet verstoord hoeft te worden. In dit voorbeeld gelden de volgende activiteiten:

- Bij aanvang van de werkzaamheden instellen beschermingszone: de boom met de nestholte wordt tijdelijk gemarkeerd (bijvoorbeeld met een signaallint)
- In/nabij de nestboom gelden de volgende aandachtspunten (werkinstructie aan het personeel):
  1. Beperk de fysieke aanwezigheid bij de nestboom, met name nabij de nestholte.
  2. Werk aanvangen bij bomen die het verst weg staan van de nestboom (gewenning door de spechten).
  3. Beperk schokgolven in de boom o.a. veroorzaakt door het afzagen of afvoeren van takdelen nabij/in de boom met de nestholte.
Het inzetten van bijvoorbeeld een hoogwerker met telescoop giek kan hierbij uitkomst bieden.
- Nadat de werkzaamheden gereed zijn: verwijderen van de markering

- Afwegen van keuzemogelijkheden qua uitvoering:
  - planningsruimte
  - mogelijke werktechnieken
  - deels uitvoerbaar/niet uitvoerbaar binnen de contractbepalingen van de gemeente
- Welke noodzakelijke extra handelingen moeten verricht worden om overige risico's nader in beeld te brengen (b.v. terreininspectie voorafgaand aan de uitvoering).

Risicomanagement

HOE met de risico's om te gaan staat beschreven in dit onderdeel van het plan van aanpak. Dit onderdeel geeft invulling aan het zorgvuldig handelen:

- Opstellen planning: uitzetten werkzaamheden in de tijd en vertaalslag uitvoeringsperiode naar aandachtspunten voor het uit te voeren werk.
- Vertaalslag aandachtspunten voor het uit te voeren werk naar invulling personeel (deskundigheid), werktechniek en te gebruiken materieel.
- Hoe worden de algemene voorzorgsmaatregelen ingevuld (b.v. insporingsdiepte). Zie voor aandachtspunten en richtlijnen bijlage 3.
- Hoe worden de te beschermen locaties beveiligd: b.v. vaste rust- en verblijfplaatsen. Zie voor richtlijnen bijlage 4.
- Welke instructie moeten de medewerkers krijgen.
- Ruimte creëren voor het bijsturen van het werkproces op basis van nieuwe veldinformatie.
- Terugkoppeling met de opdrachtgever van de gemeente.

Registratie van gegevens

Registratie en evaluatie vormen een vast onderdeel van het zorgvuldig beheer en onderhoud van gemeentelijke groenvoorzieningen. In het plan van aanpak moet dit onderdeel worden ingevuld. Wat wordt tijdens de uitvoering geregistreerd en hoe wordt het geregistreerd.

Het betreft de volgende onderdelen:

- Registratiewijze en overdracht waarnemingen flora en fauna. Alle waarnemingen worden overgedragen aan de opdrachtgevende gemeente tijdens de oplevering van het werk of volgens een frequentie zoals onderling wordt overeengekomen (b.v. maandelijks). Hiervoor kan de door de opdrachtgever verstrekte kaart en lijst met aanwezige beschermde flora en fauna worden gebruikt.
- Registratiewijze en overdracht informatie over aanpassingen maatregelen/planning tijdens de uitvoering. Indien tijdens de uitvoering moet worden afgeweken van de in het plan van aanpak beschreven beschermende maatregelen, zorgvuldig handelen en/of de uitvoering van de beschreven onderhoudsmaatregelen moet dit in samenspraak met de gemeente of de daarvoor ingestelde directie worden besloten. Alle afwijkingen dienen te worden geregistreerd en te worden gerapporteerd aan de gemeente volgens een van te voren afgesproken frequentie (b.v. wekelijks).

- Registratiewijze niet uitgevoerde werkzaamheden. Dit geeft inzicht in achterwege gebleven onderhoudsmaatregelen die op een later tijdstip nog moeten plaatsvinden (mogelijk meerwerk).

Evaluatie

Tijdens en na afloop van het werk dienen er evaluatiemomenten te zijn. Het is raadzaam om al vroeg in de looptijd van een onderhoudsplan een tussentijdse evaluatie in te lassen en dit op te nemen in het plan van aanpak. Dit voorkomt discussies achteraf. Deze tussentijdse evaluatie kan op initiatief van de opdrachtnemer worden ingelast. Daarnaast dient de opdracht besloten te worden met een evaluatie ter verbetering van het werkproces.

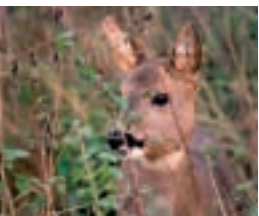
Aandachtspunten tussentijdse evaluatie:

- Zijn de beschermende maatregelen conform contract/afspraken uitgevoerd?
- Functioneren de beschermende maatregelen (beveiliging) naar behoren?
- Wordt invulling gegeven aan zorgvuldig handelen?

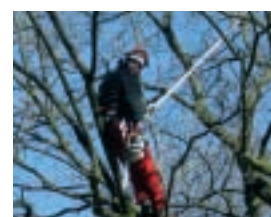
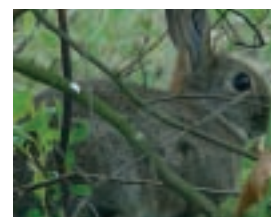
Aandachtspunten eindevaluatie:

- Zijn er verbeterpunten voor het plan van aanpak?
- Zijn er verbeterpunten voor de gedragscode (melden bij de vraagbaak)?
- Is er voldoende deskundigheid binnen de organisatie beschikbaar?
- Hoe is de informatie-uitwisseling met de gemeente verlopen; zijn er verbeterpunten?

3 Richtlijnen uitvoering per beheercategorie

Op basis van de beschermingsstatus van soorten in de Flora- en faunawet, gekoppeld aan de mogelijke biotoopvariatie van de diverse groenvoorzieningen zijn in dit hoofdstuk 7 beheergroepen geformuleerd en uitgewerkt. Per beheergroep zijn richtlijnen en aandachtspunten opgenomen voor zorgvuldig handelen tijdens de uitvoering van onderhoudswerkzaamheden. Dit zorgvuldig handelen, betreft specifieke maatregelen aanvullend op het bestendig beheer en gericht op het behoud van aanwezige tabel 2 en 3 soorten en vogels. Nadere informatie over het zorgvuldig handelen (werktechnieken) en de in te stellen beschermingszones bij standplaatsen en vaste rust- en verblijfplaatsen is te vinden in bijlage 3 en 4.

Houtige boombegroeiingen met gazon of verharding als ondergrond

solitaire bomen

boomgroepen

lanen, straatbeplantingen en rijbeplantingen

Stappen

Handelingen

Verkenning werkterrein

- controleren verstrekte informatie: vaststellen en registreren van standplaatsen beschermde flora, bewoonde nesten, in gebruik zijnde boomholtes en dassenburchten

Markering te beschermen locaties

- beschermingszone rondom holle bomen in gebruik door vogels/vleermuizen
- beschermingszone rondom bomen met nesten die in gebruik zijn
- beschermingszone rondom groeiplaatsen beschermde flora (b.v. kooiconstructie)
- markeren (on-)bewoonde vaste horstbomen (o.a. blauwe reiger, roek)
- beschermingszone rondom dassenburcht

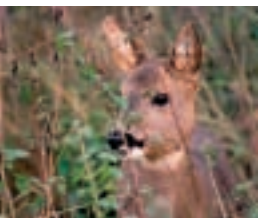
Zorgvuldig handelen

- toepassen van de door de gemeente voorgeschreven werkperioden
- respecteren beschermingszones; oplossingen zoeken in de werktechniek
- indien nodig gefaseerd werken bijvoorbeeld binnen deze zones uitstel van onderhoud tot na de broedperiode
- behoud nestbomen met horsten en kolonies

Werkperioden

- jaarrond werken mogelijk

Houtige boombegroeiingen met ondergroei

houtwallen
singels
bos

Boombepplanting in heestervak of in ruw gras of in ruigte

Stappen

Verkenning werkterrein

Markering te beschermen locaties

Zorgvuldig handelen

Werkperioden

Handelingen

- controleren verstrekte informatie: vaststellen en registreren standplaatsen van beschermde flora, bewoonde nesten, boomholtes, takkenrillen, mierenhopen, dassenburchten en rustplaatsen van uilen
- beschermingszone rondom holle bomen in gebruik door vogels/vleermuizen
- beschermingszone rondom bomen met nesten die in gebruik zijn
- beschermingszone mierenhopen en beschermde flora (b.v. kooiconstructie)
- markeren (on-)bewoonde vaste horstbomen (o.a. blauwe reiger; roek)
- toepassen van de door de gemeente voorgeschreven werkperioden
- respecteren beschermingszones: oplossingen zoeken in de werktechniek
- indien nodig gefaseerd werken bijvoorbeeld binnen deze zones uitstel van onderhoud tot na de broedperiode of rustperiode
- behoud nestbomen met horsten en kolonies
- jaarrond werken mogelijk

Houtige struweelbegroeiingen

griend/hakhout
hakhoutwal
bosplantsoen

Stappen

Verkenning werkterrein

Markering te beschermen locaties

Zorgvuldig handelen

Werkperioden

Handelingen

- controleren verstrekte informatie: vaststellen en registreren van standplaatsen beschermde flora, bewoonde nesten, takkenrillen, mierenhopen, dassenburchten en rustplaatsen van uilen
- beschermingszone rondom bomen met nesten die in gebruik zijn
- beschermingszone rondom mierenhopen en groeiplaatsen beschermde flora (b.v. kooiconstructie)
- toepassen van de door de gemeente voorgeschreven werkperioden
- respecteren beschermingszones, oplossingen zoeken in de werktechniek
- indien nodig gefaseerd werken bijvoorbeeld binnen deze zones uitstel van onderhoud tot na de broedperiode of rustperiode
- jaarrond werken mogelijk

Houtige sierbegroeiingen

opgaande heestervakken
bodembedekkende heesters
hagen en blokhagen
klimplanten en gevelbegroeiing

Stappen

Verkenning werkerrein

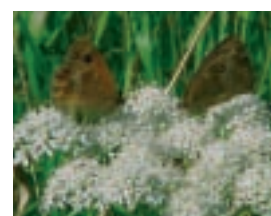
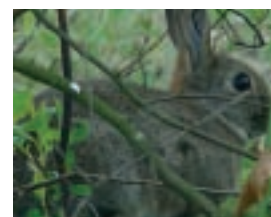
Markering te beschermen locaties

Zorgvuldig handelen

Werkperioden

Handelingen

- controleren verstrekte informatie: vaststellen en registreren bewoonde nesten
- beschermingszone rondom nesten die in gebruik zijn
- toepassen van de door de gemeente voorgeschreven werkperioden
- respecteren beschermingszones, oplossingen zoeken in de werktechniek
- indien nodig gefaseerd werken bijvoorbeeld binnen deze zones uitstel van onderhoud tot na de broedperiode
- jaarrond werken mogelijk

Kruidige begroeiingen met jaarlijks extensief onderhoud

ruw gras, lang gras (al dan niet begraast), ruigte

Stappen

Verkenning werkerrein

Markering te beschermen locaties

Zorgvuldig handelen

Werkperioden

Handelingen

- controleren verstrekte informatie: vaststellen en registreren standplaatsen beschermde flora, bewoonde nesten, mierenhopen, broedhopen en dassenburchten
- beschermingszone maken rondom nesten, mierenhopen, burchten en broedhopen
- gemeente dient aan te geven (inzet deskundig ecooloog) of en hoe locaties met beschermde flora meegemaaid kunnen worden. Daaruit volgt wel of geen beschermingszone
- toepassen van de door de gemeente voorgeschreven werkperioden
- aandacht besteden aan de werkrichting (zie bijlage 3)
- respecteren beschermingszones; oplossingen zoeken in de werktechniek
- indien nodig gefaseerd werken bijvoorbeeld binnen deze zones uitstel van onderhoud tot na de broedperiode
- maai/trekker combinatie uitrusten met een wildredder
- op maailocaties met beschermde flora, af te voeren maaisel tijdelijk laten liggen i.v.m. zaadval
- jaarrond werken mogelijk

Kruidige begroeiingen met jaarlijks intensief onderhoud

gazon
sportvelden
éénjarigen, perkplanten
vaste planten (borders)

Voor deze begroeiingen geldt geen specifiek beheer gericht op de instandhouding van beschermde flora en fauna.

Bij deze begroeiingen kan er sprake zijn van schade als gevolg van de aanwezigheid van beschermde diersoorten. Bestrijding van de soorten valt buiten het bestendig beheer zoals verwoord in deze gedragscode.

Waterbegroeiingen en overgangen land-water

drijvende waterplanten
(onder-)waterbegroeiing
oeverbegroeiing
rietland
moeras

Stappen

Verkenning werkerterrein

Markering te beschermen locaties

Zorgvuldig handelen

Werkperioden

Handelingen

- controleren verstrekte informatie: vaststellen en registreren bewoonde nesten, in gebruik zijnde locaties met eiklomp/strengen van amfibieën en paaiplaatsen van beschermde vissen
- beschermingszone rondom bewoonde nesten, aanwezige paaiplaatsen en eiklomp
- gemeente dient aan te geven (inzet ecooloog) of en hoe locaties met beschermde flora meegemaaid kunnen worden of daaruit wel of geen beschermingszone volgt
- toepassen van de door de gemeente voorgeschreven werkperioden
- maai/trekker combinatie (indien mogelijk) uitrusten met een wildredder
- respecteren beschermingszones; oplossingen zoeken in de werktechniek
- indien nodig gefaseerd werken: binnen deze zones bijvoorbeeld uitstel van onderhoud tot na de broedperiode, paaiperiode, voortplantingsperiode van amfibieën
- op maailocaties met beschermde flora, af te voeren maaisel tijdelijk laten liggen i.v.m. zaadval
- aandacht besteden aan de werkrichting (zie bijlage 3)
- maaisel tijdelijk laten liggen op de oever zodat de fauna terug naar het water kan kruipen
- jaarrond werken mogelijk

Bijlage 1 Artikelen Flora- & faunawet

ALGEMENE ZORGPLICHT

Artikel 2

Een ieder neemt voldoende zorg in acht voor de in het wild levende dieren en planten, alsmede voor hun directe leefomgeving. De zorg houdt in ieder geval in dat een ieder die weet of redelijkerwijs kan vermoeden dat door zijn handelen of nalaten nadelige gevolgen voor flora of fauna kunnen worden veroorzaakt, verplicht is dergelijke handelingen achterwege te laten voor zover zulks in redelijkheid kan worden gevergd, dan wel alle maatregelen te nemen die redelijkerwijs van hem kunnen worden gevergd teneinde die gevolgen te voorkomen of, voor zover die gevolgen niet kunnen worden voorkomen, deze zoveel mogelijk te beperken of ongedaan te maken.

ALGEMENE VERBODSBEPALINGEN

De Flora- en faunawet bevat een aantal verbodsbepalingen om er voor te zorgen dat in het wild levende soorten zoveel mogelijk met rust worden gelaten.

Artikel 8: Het is verboden (beschermde) planten te plukken, te verzamelen, af te snijden, uit te steken, te vernielen, te beschadigen, te ontwortelen of op enigerlei andere wijze van hun groeiplaats te verwijderen.

Artikel 9: Het is verboden (beschermde) dieren te doden, te verwonden, te vangen, te bemachtigen of met het oog daarop op te sporen.

Artikel 10: Het is verboden (beschermde) dieren opzettelijk te verontrusten.

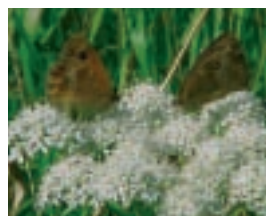
Artikel 11: Het is verboden nesten, holen of andere voortplantings- of vaste rust- of verblijfplaatsen van (beschermde) dieren te beschadigen, te vernielen, uit te halen, weg te nemen of te verstoren.

Artikel 12: Het is verboden eieren van (beschermde) dieren te zoeken, te rapen, uit het nest te nemen, te beschadigen of te vernielen.

Artikel 13: Het is verboden planten of producten van planten, of dieren dan wel eieren, nesten of producten van (beschermde) dieren te koop te vragen, te kopen of te verwerven, ter verkoop voorhanden of in voorraad te hebben, te verkopen of ter verkoop aan te bieden, te vervoeren, ten vervoer aan te bieden, af te leveren, te gebruiken voor commercieel gewin, te huren of te verhuren, te ruilen of in ruil aan te bieden, uit te wisselen of tentoon te stellen voor handelsdoeleinden, binnen of buiten het grondgebied van Nederland te brengen of onder zich te hebben.

Artikel 14, eerste lid: Het is verboden dieren of eieren van dieren in de vrije natuur uit te zetten.

Artikel 14, tweede lid: Het is verboden planten behorende tot bij algemene maatregel van bestuur aangewezen soorten in de vrije natuur te planten of uit te zaaien.

Bijlage 2 Beschermde soorten (per juni 2005)

R = soort van Rode lijst 2004

Tabel 1: Algemene soorten

Zoogdieren

aardmuis *Microtus agrestis*
bosmuis *Apodemus sylvaticus*
dwergmuis *Micromys minutus*
bunzing *Mustela putorius*
dwergspitsmuis *Sorex minutus*
egel *Erinaceus europeus*
gewone bosspitsmuis *Sorex araneus*
haas *Lepus europeus*
hermelijn *Mustela erminea*
huisspitsmuis *Crocidura russula*
konijn *Oryctolagus cuniculus*
mol *Talpa europea*
ondergrondse woelmuis *Pitymys subterraneus*
ree *Capreolus capreolus*
rosse woelmuis *Clethrionomys glareolus*
tweekleurige bosspitsmuis *Sorex coronatus*
veldmuis *Microtus arvalis*
vos *Vulpes vulpes*
wezel *Mustela nivalis*
woelrat *Arvicola terrestris*

Reptielen en amfibieën

bruine kikker *Rana temporaria*
gewone pad *Bufo bufo*
middelste groene kikker *Rana esculenta*
kleine watersalamander *Triturus vulgaris*
meerkikker *Rana ridibunda*

Mieren

behaarde rode bosmier *Formica rufa*
kale rode bosmier *Formica polyctena*
stronkmier *Formica truncorum*
zwartrugbosmier *Formica pratensis*

Slakken

wijngaardslak *Helix pomatia*

Vaatplanten

aardaker *Lathyrus tuberosus*
akkerklokje *Campanula rapunculoides*

brede wespenorchis *Epipactis helleborine*
breed klokje *Campanula latifolia*
dotterbloem* *Caltha palustris*
gewone vogelmelk *Ornithogalum umbellatum*
grasklokje *Campanula rotundifolia*
grote kaardenbol *Dipsacus fullonum*
kleine maagdenpalm *Vinca minor*
knikkende vogelmelk *Ornithogalum nutans*
koningsvaren *Osmunda regalis*
slanke sleutelbloem *Primula elatior*
zwanebloem *Butomus umbellatus*
*m.u.v. spindotterbloem^R

Tabel 2: overige soorten

Zoogdieren

Damhert^R *Dama dama*
Edelhert *Cervus elaphus*
Eekhoorn *Sciurus vulgaris*
Grijze zeehond^R *Halichoerus grypus*
Grote bosmuis^R *Apodemus flavicollis*
Steenmarter *Martes foina*
Wild zwijn *Sus scrofa*

Reptielen en amfibieën

Alpenwatersalamander *Triturus alpestris*
Levendbarende hagedis *Lacerta vivipara*

Dagvlinders

Moerasparelmoervlinder^R *Euphydryas aurinia*
Vals heideblauwtje^R *Lycaeides idas*

Vissen

Bermpje *Noemacheilus barbatulus*
Kleine modderkruiper *Cobitis taenia*
Meerval *Silurus glanis*
Rivierdonderpad *Cottus gobio*

Vaatplanten

Aangebrande orchis^R *Orchis ustulata*
Aapjesorchis^R *Orchis simia*
Beenbreek^R *Narthecium ossifragum*

Bergklokje *Campanula rhomboidalis*
 Bergnachtorchis^R *Platanthera chlorantha*
 Bijenorchis *Ophrys apifera*
 Blaasvaren^R *Cystopteris fragilis*
 Blauwe zeedistel *Eryngium maritimum*
 Bleek bosvogeltje^R *Cephalanthera damasonium*
 Bokkenorchis^R *Himantoglossum hircinum*
 Brede orchis^R *Dactylorhiza majalis majalis*
 Bruinrode wespenorchis^R *Epipactis atrorubens*
 Daslook *Allium ursinum*
 Dennenorchis^R *Goodyera repens*
 Duitse gentiaan^R *Gentianella germanica*
 Franjegentiaan^R *Gentianella ciliata*
 Geelgroene wespenorchis^R *Epipactis muelleri*
 Gele helmblom *Pseudofumaria lutea*
 Gevlekte orchis^R *Dactylorhiza maculata*
 Groene nachtorchis^R *Coeloglossum viride*
 Groensteel^R *Asplenium viride*
 Grote keverorchis^R *Listera ovata*
 Grote muggenorchis^R *Gymnadenia conopsea*
 Gulden sleutelbloem^R *Primula veris*
 Harlekijn^R *Orchis morio*
 Herfstschroeforchis^R *Spiranthes spiralis*
 Hondskruid^R *Anacamptis pyramidalis*
 Honingorchis^R *Herminium monorchis*
 Jeneverbes^R *Juniperus communis*
 Klein glaskruid *Parietaria judaica*
 kleine keverorchis^R *Listera cordata*
 kleine zonnedaauw^R *Drosera intermedia*
 klokjesgentiaan^R *Gentiana pneumonanthe*
 kluwenklokje^R *Campanula glomerata*
 koraalwortel^R *Corallorhiza trifida*
 kruisbladgentiaan^R *Gentiana cruciata*
 lange ereprijs *Veronica longifolia*
 lange zonnedaauw^R *Drosera anglica*
 mannetjesorchis^R *Orchis mascula*
 maretak *Viscum album*
 moeraswespenorchis^R *Epipactis palustris*
 muurbloem^R *Erysimum cheiri*
 parnassia^R *Parnassia palustris*
 pijlscheefkelk^R *Arabis hirsuto sagittata*
 poppenorchis^R *Aceras anthropophorum*
 prachtklokje *Campanula persicifolia*
 purperorchis^R *Orchis purpurea*
 rapunzelklokje^R *Campanula rapunculus*
 rechte driehoeksvaren^R *Gymnocarpium robertianum*

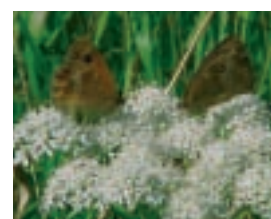
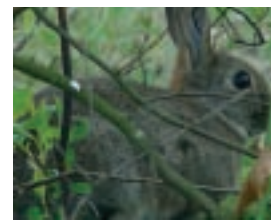
rietorchis *Dactylorhiza majalis praetermissa*
 ronde zonnedaauw^R *Drosera rotundifolia*
 rood bosvogeltje^R *Cephalanthera rubra*
 ruig klokje *Campanula trachelium*
 schubvaren^R *Ceterach officinarum*
 slanke gentiaan^R *Gentianella amarella*
 soldaatje^R *Orchis militaris*
 spaanse ruiter^R *Cirsium dissectum*
 steenanjer^R *Dianthus deltoides*
 steenbreekvaren *Asplenium trichomanes*
 stengelloze sleutelbloem^R *Primula vulgaris*
 stengelomvattend havikskruid^R *Hieracium amplexicaule*
 stijf hardgras^R *Catapodium rigidum*
 tongvaren *Asplenium scolopendrium*
 valkruid^R *Arnica montana*
 veenmosorchis^R *Hammarbya paludosa*
 veldgentiaan^R *Gentianella campestris*
 veldsalie^R *Salvia pratensis*
 vleeskleurige orchis^R *Dactylorhiza incarnata*
 vliegenorchis^R *Ophrys insectifera*
 vogelnestje^R *Neottia nidus-avis*
 voorjaarsadonis *Adonis vernalis*
 wantsenorchis^R *Orchis coriophora*
 waterdrieblad^R *Menyanthes trifoliata*
 weideklokje^R *Campanula patula*
 welriekende nachtorchis^R *Platanthera bifolia*
 wilde gagel^R *Myrica gale*
 wilde herfsttijloos *Colchicum autumnale*
 wilde kievitsbloem^R *Fritillaria meleagris*
 wilde marjolein *Origanum vulgare*
 wit bosvogeltje^R *Cephalanthera longifolia*
 witte muggenorchis^R *Pseudorchis albida*
 zinkviooltje^R *Viola lutea calaminaria*
 zomerklokje^R *Leucojum aestivum*
 zwartsteel *Asplenium adiantum-nigrum*

Kevers

vliegend hert *Lucanus cervus*

Kreeftachtigen

rivierkreeft *Astacus astacus*

Tabel 3: soorten bijlage IV HR/bijlage 1 AMvB

Bijlage 1 AMvB

Zoogdieren

- das *Meles meles*
- boomarter^R *Martes martes*
- eikelmuis^R *Eliomys quercinus*
- gewone zeehond^R *Phoca vitulina*
- veldspitsmuis^R *Crocidura leucodon*
- waterspitsmuis^R *Neomys fodiens*

Reptielen en amfibieën

- adder^R *Vipera berus*
- hazelworm^R *Anguis fragilis*
- ringslang^R *Natrix natrix*
- vinpootsalamander^R *Triturus helveticus*
- vuursalamander^R *Salamandra salamandra*

Vissen

- beekprik^R *Lampetra planeri*
- bittervoorn^R *Rhodeus cericeus*
- elrits^R *Phoxinus phoxinus*
- gestippelde alver^R *Alburnoides bipunctatus*
- grote modderkruiper^R *Misgurnus fossilis*
- rivierprik *Lampetra fluviatilis*

Dagvlinders

- bruin dikkopje^R *Erynnis tages*
- dwergblauwtje^R *Cupido minimus*
- dwergdikkopje^R *Thymelicus acteon*
- groot geaderd witje^R *Aporia crataegi*
- grote ijsvogelvinder^R *Limenitis populi*
- heideblauwtje^R *Plebejus argus*
- iepepage^R *Strymonidia w-album*
- kalkgraslanddikkopje^R *Spialia sertorius*
- keizersmantel^R *Argynnis paphia*
- klaverblauwtje^R *Cyaniris semiargus*
- purperstreepparelmoervlinder^R *Brenthis ino*
- rode vuurvlinder^R *Palaeochrysophanus hippothoe*
- rouwmantel^R *Nymphalis antiopa*
- tweekleurig hooibeestje^R *Coenonympha arcania*
- veenbesparelmoervlinder^R *Bolaria aquilonais*
- veenhooibeestje^R *Coenonympha tullia*
- veldparelmoervlinder^R *Melitaea cinxia*
- woudparelmoervlinder^R *Melitaea diamina*

zilvervlek^R *Clossiana euphrosyne*

Vaatplanten

groot zeegras^R *Zostera marina*

Bijlage IV HR

Zoogdieren

- baardvleermuis *Myotis mystacinus*
- bechstein's vleermuis^R *Myotis bechsteinii*
- bever^R *Castor fiber*
- bosvleermuis *Nyctalus leisleri*
- brandt's vleermuis^R *Myotis brandtii*
- bruinvis^R *Phocoena phocoena*
- euraziatische lynx *Lynx lynx*
- franjestaat^R *Myotis nattereri*
- gewone dolfijn *Delphinus delphis*
- gewone dwergvleermuis *Pipistrellus pipistrellus*
- gewone grootoorvleermuis *Plecotus auritus*
- grijze grootoorvleermuis^R *Plecotus austriacus*
- grote hoefijzerneus *Rhinolophus ferrumequinum*
- hamster^R *Cricetus cricetus*
- hazelmuis^R *Muscardinus avellanarius*
- ingekorven vleermuis^R *Myotis emarginatus*
- kleine dwergvleermuis *Pipistrellus pygmaeus*
- kleine hoefijzerneus^R *Rhinolophus hipposideros*
- laatvlieger *Eptesicus serotinus*
- meervleermuis *Myotis dasycneme*
- mopsvleermuis *Barbastella barbastellus*
- nathusius' dwergvleermuis *Pipistrellus nathusii*
- noordse woelmuis^R *Microtus oeconomus*
- otter^R *Lutra lutra*
- rosse vleermuis *Nyctalus noctula*
- tuumelaar^R *Tursiops truncatus*
- tweekleurige vleermuis *Vespertilio murinus*
- vale vleermuis^R *Myotis myotis*
- watervleermuis *Myotis daubentonii*
- wilde kat *Felis silvestris*
- witflankdolfijn *Lagenorhynchus acutus*
- witsnuitdolfijn *Lagenorhynchus albirostris*

Reptielen en amfibieën

- boomkikker^R *Hyla arborea*
- geelbuikvuurpad^R *Bombina variegata*
- gladde slang^R *Coronella austriacus*
- heikikker^R *Rana arvalis*
- kamsalamander^R *Triturus cristatus*
- knoflookpad^R *Pelobates fuscus*
- muurhagedis^R *Podarcis muralis*

poelkikker^R *Rana lessonae*
rugstreeppad *Bufo calamita*
vroedmeesterpad^R *Alytes obstetricans*
zandhagedis^R *Lacerta agilis*

Dagvlinders

donker pimperlauwtje^R *Maculinea nausithous*
grote vuurvlinder^R *Lycaena dispar*
pimperlauwtje^R *Maculinea teleius*
tijmlauwtje^R *Maculinea arion*
zilverstreephooibeestje^R *Coenonympha hero*

Libellen

bronslibel *Oxygastra curtisii*
gaffellibel^R *Ophiogomphus cecilia*
gevlekte witsnuitlibel^R *Leucorrhinia pectoralis*
groene glazenmaker^R *Aeshna viridis*
noordse winterjuffer^R *Sympecma paedisca*
oostelijke witsnuitlibel^R *Leucorrhinia albifrons*
rivierrombout^R *Stylurus flavipes*
sierlijke witsnuitlibel^R *Leucorrhinia caudalis*

Vissen

houting *Conegonus oxyrrhynchus*
steur^R *Acipenser sturio*

Vaatplanten

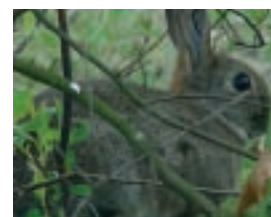
drijvende waterweegbree^R *Luronium natans*
groenknolorchis^R *Liparis loeselii*
kruipend moerasscherm^R *Apium repens*
zomerschroeforchis^R *Spiranthes aestivalis*

Kevers

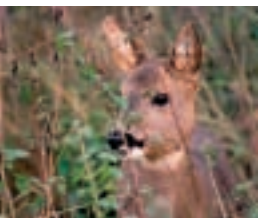
brede geelrandwaterroofkever *Dytiscus latissimus*
gestreepte waterroofkever *Graphoderus bilineatus*
heldenbok *Cerambyx cerdo*
juchtleerkever *Osmoderma eremita*

Tweekleppigen

bataafse stroommossel^R *Unio crassus*

Bijlage 3 Richtlijnen voor zorgvuldig handelen

Voor het onderhouden van groenvoorzieningen in het algemeen en met name wanneer er in de groenvoorzieningen beschermde planten en dieren voorkomen, dient de opdrachtnemer invulling te geven aan de algemene zorgplicht en zorgvuldig handelen. Het betreft het tegengaan van beschadiging, verontrusting en doden van (algemeen) beschermde planten en dieren. Per project dient dit specifiek te worden uitgewerkt in het plan van aanpak. Het gaat om de volgende aspecten:

- insporing en bodemverdichting
- fysieke aanwezigheid
- geluidsoverlast
- werkperioden
- werkrichting
- gefaseerd werken
- gebruik meststoffen en bestrijdingsmiddelen

Insporing en bodemverdichting

Voor het behoud van de aanwezige (bodem-)vegetaties dient de insporing van werktuigen en de verdichting van de bodem tot een minimum te worden beperkt. Hiervoor gelden de volgende richtlijnen die in samenspraak met de opdrachtgever ingevuld dienen te worden (maatwerk op basis van de terreindraagkracht, seizoen e.d.) :

- bepaal maximaal toegestane insporing ten opzichte van het maaiveld;
- bepaal maximale toename verdichting gedurende de uitvoering van onderhoudswerkzaamheden;
- beperk het aantal verplaatsingen van werktuigen tot een minimum (combineer werktuigen en werkgangen);
- voer geen onderhoudswerkzaamheden met zware machines in natte perioden uit;
- stem bandenspanning af op terreinomstandigheden;
- gebruik vaste aan- en afvoerroutes voor materiaal en materieel.

Fysieke aanwezigheid

Op het moment dat er gewerkt wordt, vindt er verstoring/verontrusting plaats door het aanwezig zijn (geldt met name voor vogels en zoogdieren). Om dit te beperken dient de verstoringperiode tot een minimum beperkt te worden. Hiervoor gelden de volgende richtlijnen:

- beperk het aantal verstoringmomenten: concentreer of combineer maatregelen per locatie zo veel mogelijk;
- optimaliseer het werkproces zo dat de maatregel in een beperkte tijd kan plaatsvinden;
- werk met werktuigen voorzien van een afgesloten cabine waardoor wordt de fysieke aanwezigheid van de mens door de aanwezige dieren als beperkt wordt ervaren.

Geluidsoverlast

Om verstoring van aanwezige fauna tegen te gaan dient geluidsoverlast als gevolg van werktuigen tot een minimum beperkt te worden. Hiervoor gelden de volgende richtlijnen:

- beperk het aantal piekmomenten qua geluid;
- beperk verrassingen en laat gewenning optreden (dus niet de motorzaag starten onder een boom met een bewoond nest).

Werkperioden

De Flora- en faunawet schrijft geen werkperioden voor. In principe is er dan ook ruimte voor jaarrond onderhoud. De wet staat puur voor de bescherming van soorten. De opdrachtgever kan werkperioden voorschrijven (bijvoorbeeld op basis van een natuurkalender/gebiedsspecifieke risicotabel en een natuurzoneringsring). In algemene zin dient rekening gehouden te worden met de volgende perioden:

- broedseizoen;
- voortplanting amfibieën;
- winterrust zoogdieren, vogels, amfibieën en reptielen.

Werkrichting

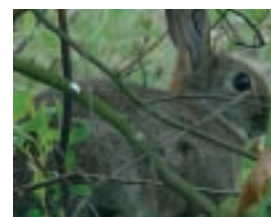
Ondanks zorgvuldig handelen is verstoring van met name fauna niet altijd onvermijdelijk. Indien er verstoring plaats vindt, dient er een goede vluchtroute beschikbaar te zijn (geldt met name voor vogels en zoogdieren). Een vluchtroute moet altijd beschikbaar zijn, dit om bijvoorbeeld verkeersslachtoffers te voorkomen. Werk van een drukke rand van een groengebied (bijvoorbeeld hoofdontsluitingsweg of woonwijk) naar een rustige rand of groene kern (bijvoorbeeld overig groengebied, buitengebied). Werk bij onderhoudswerkzaamheden langs oevers van land naar water.

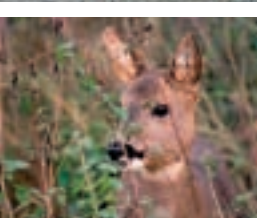
Gefaseerd werken

Voor het in stand houden van beschermde flora en fauna in relatie tot het verrichten van noodzakelijk onderhoud is het niet altijd mogelijk onderhoudsacties uit te stellen. Door het onderhoud in delen uit te voeren kan beschermde flora en de aanwezige beschermde fauna behouden blijven. Vormen van dit gefaseerd werken zijn:

- enkele te onderhouden objecten volledig overslaan (b.v. 2 van de 10 sloten)
- stroken van een object overslaan (b.v. buitenste meters van een wegberm)
- delen van het object overslaan (b.v. hoekje van het heestervak waar eenden broeden)

In het beheerdocument van de opdrachtgevende gemeente of in het plan van aanpak van de opdrachtnemer dient dit nader uitgewerkt te worden (lokaal maatwerk).

Gebruik meststoffen en bestrijdingsmiddelen

Afhankelijk van het gemeentelijk (milieu-)beleid is het toepassen van bepaalde bestrijdingsmiddelen in groenvoorzieningen toegestaan. In relatie tot het voorkomen van beschermde flora en fauna dient het gebruik van meststoffen en bestrijdingsmiddelen te worden beperkt, waarbij de volgende keuzevolgorde geldt:

1e keus: mechanische bestrijding

2e keus: biologische bestrijding

3e keus: chemische bestrijding

Dit moet in overleg met de opdrachtgevende gemeente worden bepaald (inzet ecooloog).

Bestrijding van plaagdieren (onder andere muskusrat en bruine rat) en het voorkomen/bestrijden van schade door dieren (onder andere jacht op konijnen) vallen buiten deze gedragscode.

Bijlage 4 Richtlijnen beschermende maatregelen

Beschermingszones

Indien er in groenvoorzieningen vaste rust en verblijfplaatsen voorkomen van beschermde flora of fauna dienen deze tijdelijk te worden beschermd indien de maatregel schade toebrengt aan het lokale voortbestaan van de soort. Onder tijdelijk te beschermen locaties vallen:

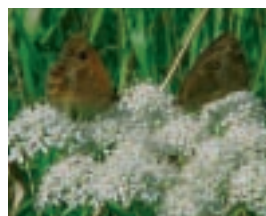
- in gebruik zijnde broedplaatsen van vogels (b.v. vogelnesten, boomholtes, nestkasten);
- vaste broedlocaties (b.v. een havikshorst in een boom, ijsvogelhol in een oever/boomkluif) en kolonieplaatsen (o.a. blauwe reiger en oeverzwaluw);
- holle bomen die fungeren als kraambomen voor vleermuizen;
- dassenburchten;
- mierenhopen;
- broedhopen (b.v. rietmaaisel) in gebruik door ringslang;
- takkenrillen, takkenhopen en liggend zwaar dood hout in gebruik door egels, muizen, marters en/of amfibieën;
- groeiplaatsen van beschermde vegetatie indien de beheermaatregel nadelig is (zie Richtlijnen beheer per beheercategorie);
- migratiezones amfibieën (voorjaarstrek);
- voortplantingslocaties amfibieën: (tijdelijk) open water;
- winterrustplaatsen vogels, amfibieën, zoogdieren en reptielen.
- bewoonde tijdelijke gronddepots (b.v. ijsvogel en oeverzwaluw);

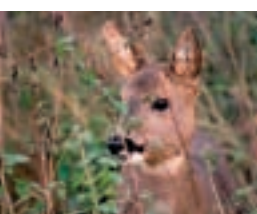
De bescherming kan als volgt plaatsvinden:

- het aanbrengen van zichtbare markeringen door middel van een afzetting met palen en linten indien er sprake is van vegetatiebeheer (b.v. maaien gras of ruigte);
- het aanbrengen van volledige 3-dimensionale bescherming (kooiconstructie) indien er sprake is van bomenkap versus het beschermen van locaties op maaiveldniveau (b.v. mierenhoop of groeiplaats beschermde planten);
- het markeren van een beschermingszone rond bewoonde holle bomen, bomen met nestkasten en nestbomen.

Aanvullend op het voorgaande mag bij soorten met een zwaar beschermde status ook geen verontrusting en verstoring plaatsvinden van vaste rust- en verblijfplaatsen tijdens de uitvoering van bestendig beheer. Het betreft soorten die behoren tot één van de onderstaande groepen:

- tabel 3 soorten;
- vogels (Vogelrichtlijnsoorten, vogels met SOVON-status schaars- of zeldzame broedvogel en eventueel Rode lijsoorten)

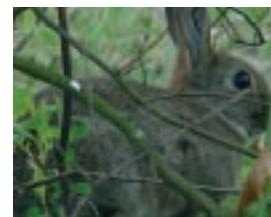
Behalve het markeren van de locatie van deze specifiek beschermde soorten moet lokaal op basis van het gedrag van de soort worden bepaald wat de optimale werkafstand of werktechniek is waarbij verontrusting of verstorend van de aanwezige soort wordt voorkomen. Afhankelijk van het te verrichten onderhoudswerk kan er wel of niet gewerkt worden binnen en nabij de beschermingszone volgens een specifiek beschreven werkmethode (plan van aanpak).

Leidraad

VERENIGING
**STADS
WERK**
NEDERLAND

 vhg
vereniging
van hoveniers en
groenvoorzieners

MODEL LEIDRAAD FLORA- EN FAUNAWET

BESTENDIG BEHEER
GEMEENTELIJKE
GROENVOORZIENINGEN

Geldigheidstermijn:.....

Colofon

De leidraad is ontwikkeld in opdracht van:

Vereniging Stadswerk Nederland, Vakgroep Groen, Natuur en Landschap
Vereniging van Hoveniers en Groenvoorzieners (VHG)

De leidraad is opgesteld door:

Eco Consult - Groen, Milieu & Management
IPC Groene Ruimte, Business Unit Advies

Auteurs: Ing. R.H.J. Borst en Ing. R. Sprong

De gedragscode is ingevuld in samenspraak met de volgende klankbordgroep:

Stadswerk, R.M. Mulder
Stadswerk, H.D. van der Kamp
Gemeente Leiden, J. Groos
Gemeente Lelystad, A. van der Veen
Gemeente Opsterland, M. Tiekink
Gemeente Rotterdam, N. de Zwarte
Koninklijke Ginkel Groep, W.A. van Ginkel (namens de VHG)
Quercus Boomverzorging B.V., R.A.C. van Dijk (namens de NVB)

En met dank aan de gemeenten Den Haag en Amsterdam

Vraagbaak leidraad bestendig beheer gemeentelijke groenvoorzieningen:

Vereniging Stadswerk
Postbus 416
6710 BK Ede
(0318) 692 721
www.stadswerk.nl

Contactadres Natuurwetgeving:

Ministerie van Landbouw Natuur en Voedselkwaliteit (LNV)
LNV loket:
(0800) 2233322
www.hetInvloket.nl

Maart 2006

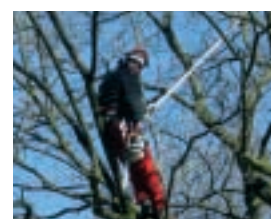
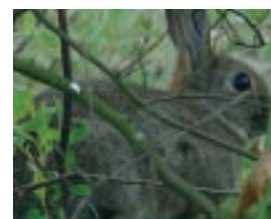
Deze model leidraad is eigendom van Vereniging Stadswerk Nederland en de Vereniging voor Hoveniers en Groenvoorzieners.

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden voor commerciële doeleinden door middel van druk, fotokopie of welke wijze dan ook zonder toestemming van de eigenaren.

Inhoudsopgave

Inleiding	4
1 Kader	5
1.1 Aanleiding	5
Gedragcode	5
Ontheffing	6
1.2 Gebiedsbescherming	7
2 Uitwerking.....	8
2.1 Opzet	8
2.2 Leidraad gemeentelijke groenvoorzieningen.....	8
2.3 Uitwerking stappenplan	10
Informatie	10
Beheerplan	12
Project- en contractgebonden activiteiten.....	13
Bijlage 1 Richtlijnen inventarisatie	14

Inleiding

Deze leidraad is van toepassing op de uitvoering van werkzaamheden in gemeentelijke groenvoorzieningen. Het betreft een uitwerking van het beheer in het kader van de Flora- en faunawet. De Flora- en faunawet is sinds 2002 van toepassing. Het is een kaderwet betreffende de duurzame instandhouding van wilde planten en dieren in Nederland.

De opzet van deze leidraad kan tevens gebruikt worden voor de uitwerking van gebruik en ruimtelijke ontwikkeling.

Handelen volgens deze leidraad draagt bij aan de verankering van de Flora- en faunawet in gemeentelijk beleid en besluitvorming over beheer.

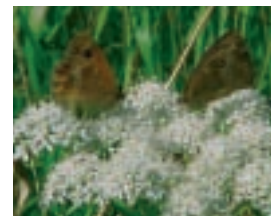
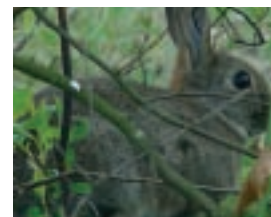
Handelen volgens de gedragscode bestendig beheer gemeentelijke groenvoorzieningen, behorende bij deze leidraad, is alleen vereist indien (mogelijk) beschermde soorten voorkomen in de gemeentelijke groenvoorzieningen en onderhoudswerkzaamheden plaats (gaan) vinden. Door te handelen volgens de gedragscode wordt schade aan lokale populaties van beschermde dieren en planten voorkomen of tot een minimum beperkt.

Door te handelen volgens de leidraad en gedragscode wordt op een juiste wijze invulling gegeven aan de zorgplicht volgens artikel 2 van de Flora- en faunawet en wordt invulling gegeven aan de vereisten voor vrijstelling van de ontheffingsplicht in het kader van bestendig beheer.

De leidraad geeft invulling aan de verantwoordelijkheden van gemeenten in beleid, planvorming, voorbereiding, directievoering, monitoring en evaluatie van werkzaamheden in het kader van beheer. De gedragscode geeft invulling aan de verplichtingen van uitvoerders van de onderhoudswerkzaamheden in het kader van bestendig beheer. Toepassing van beide stukken door respectievelijk opdrachtnemers en opdrachtgevers betekent efficiënte en volledig dekkende uitwerking van de zorgplicht Flora- en faunawet en een juiste grond voor vrijstelling van de ontheffingsplicht in het kader van bestendig beheer door het ministerie van LNV.

Dit document is een modelleidraad, een handreiking om voor de specifieke situatie van een gemeente een leidraad beheer gemeentelijke groenvoorzieningen op te stellen. Nadat deze modelleidraad op maat gemaakt is wordt hij aan het gemeentebestuur ter goedkeuring voorgelegd.

1 Kader

1.1 Soortbescherming

Iedere Nederlander heeft een algemene zorgplicht aangaande de bescherming en instandhouding van wilde flora en fauna. Dit geldt voor alle soorten en specifiek voor beschermde soorten zoals verwoord in de Flora- en faunawet. Voor beschermde planten en dieren heeft het ministerie van LNV in februari 2005 een opdeling in beschermingsgraad gemaakt. Er zijn naast de lijst van beschermde vogels, drie groepen bepaald met verschillende beschermingsgraad. Per groep is aangegeven welke acties er moeten plaatsvinden om het beheer van het leefgebied van de soort af te stemmen in relatie tot de wet.

Overzicht beschermde status Flora en Fauna van Nederland

<i>Niet beschermd (met name flora)</i>	<i>algemene zorgplicht</i>
<i>Beschermd (met name fauna)</i>	
- Tabel 1: Algemene soorten	<i>algemene zorgplicht</i>
- Tabel 2: Overige soorten	<i>gedragscode</i>
- Tabel 3: Specifieke soorten	<i>gedragscode, behoudens verontrusting</i>
- Vogels	<i>gedragscode</i>

De algemene beschermde soorten uit tabel 1 zijn vrijgesteld van specifieke maatregelen ter bescherming indien het om bestendig beheer gaat. Voor deze soorten geldt evenals bij de niet-beschermden de algemene zorgplicht en een vrijstelling indien er sprake is van bestendig beheer.

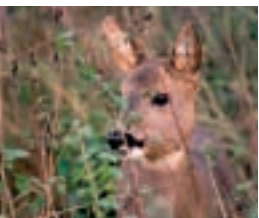
Onder de juridisch zwaarder beschermde soorten vallen de soorten uit tabel 2 en 3 en de vogels. Naast beschermde soorten bestaan er ook Rode lijst-soorten. Dit zijn soorten die bedreigd of kwetsbaar zijn of sterk achteruit zijn gegaan in aantal. In de Flora- en faunawet zijn Rode lijst-soorten niet gedefinieerd.

Voor ruimtelijke ontwikkelingen, gebruik en beheer zijn 2 procedures beschikbaar inzake de afstemming van de voorgenomen handelingen met de Flora- en faunawet:

- gedragscode
- ontheffing

Gedragscode

Een gedragscode is een branchegerichte werkinstructie voor het zorgvuldig handelen tijdens het verrichten van bestendig beheer op plaatsen waar vaste rust- en verblijfplaatsen zijn van beschermde flora en fauna. Een door het ministerie van LNV goedgekeurde gedragscode geldt voor 5 jaar voor alle in de gedragscode beschreven beheercategorieën binnen de branche die de gedragscode heeft opgesteld.

Bestendig beheer

Bestendig beheer betreft voortzetting van het (reguliere) onderhoud gericht op behoud van de bestaande situatie. De werkzaamheden worden al langer op deze manier uitgevoerd en hebben kennelijk niet verhinderd, of zelfs bijgedragen aan de vestiging van beschermde soorten in het gebied.

Voorbeelden van bestendig beheer zijn:

- jaarlijks maaien van een wegberm in een bepaalde periode
- schoffelen van een heestervak
- begeleidingssnoei in een laanbeplanting
- uitmaaien van een sloot/slootoever in een bepaalde periode

Voorbeelden van niet-bestendig beheer zijn:

- omvorming van een heestervak naar gazon
- aanbrengen beplanting in een grazige berm
- kappen van een laanbeplanting
- baggeren of dempen van een sloot

Wanneer de gedragscode bestendig beheer groenvoorziening gemeenten wordt nageleefd hoeven betrokken partijen, indien er sprake is van beschermde dieren plantensoorten, geen ontheffingsaanvraag voor het beheer per locatie aan te vragen bij het Ministerie van LNV. Er geldt dan een vrijstelling van de ontheffingsplicht behoudens verontrusting van tabel 3 soorten.

Ondanks het toepassen van een gedragscode blijft de juridisch beschermde status van soorten te allen tijde gelden. Het bewust/onbewust verontrusten, beschadigen en/of doden van beschermde flora en fauna kan tot vervolging leiden. In dergelijke gevallen gaat het om een aansprakelijkheidskwestie waarbij in eerste instantie de veroorzaker aansprakelijk wordt gesteld.

Ontheffing

Indien er een ingreep moet plaats vinden in een gebied waar beschermde soorten voorkomen en het betreft maatregelen die niet onder bestendig beheer zijn onder te brengen, moet er per activiteit of project een ontheffing bij het ministerie van LNV worden aangevraagd. Zo'n ontheffingsaanvraag vereist een gedegen voorbereiding met onder meer ecologisch onderzoek en het verkennen van alternatieven qua invulling van het werk versus de schade aan de aanwezige flora en fauna. Een ontheffing geldt veelal voor 1 project en heeft een beperkte geldigheidsduur.

Voorbeelden van ontheffingsplichtige werkzaamheden zijn:

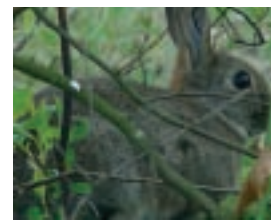
- kappen van een laanbeplanting
- dempen van een sloot

1.2 Gebiedsbescherming

De Flora- en faunawet is de nationale uitwerking van Europese regelgeving aangaande soortbescherming. Het betreft in hoofdzaak de Habitatrichtlijn en Vogelrichtlijn. Naast de Flora- en faunawet is ook de Natuurbeschermingswet een nationale uitwerking van de genoemde Europese regelgeving. Deze regelgeving is gericht op bescherming van soorten en hun leefomgeving. In het kader van deze richtlijnen zijn in Nederland gebieden begrensd die speciale bescherming behoeven als leefgebied van beschermde soorten. Een gemeente kan binnen haar grondgebied 2 typen gebieden onderscheiden met verschillende beschermingsgraad.

Overzicht beschermde status gebieden in Nederland

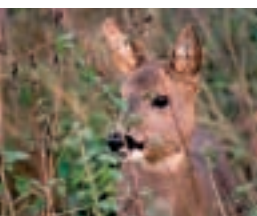
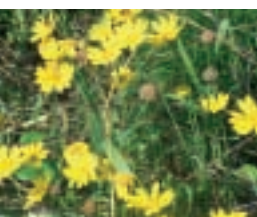
- Nationaal/Europees beschermd (Natura 2000)
  - Habitatrichtlijngebied (flora en fauna)
  - Vogelrichtlijngebied (vogels)
  - Wetlands (flora en fauna)
  - Staatsnatuurmonumenten (flora en fauna)
- Niet beschermd
  - Geen bijzondere status
  - Bijzondere status, bijvoorbeeld EHS, EVZ, A-locatie bos, ganzenopvang

Van belang is dat binnen de beschermde gebieden het beheer van leefgebieden, aangewezen voor bepaalde soorten, gericht moet zijn op bescherming van deze soorten en behoud van aanwezige kwaliteit en/of versterking hiervan.

Er kunnen hier extra eisen gesteld zijn of worden aan het beheer die wettelijk zijn ingebed. Deze inbedding kan direct in de Flora- en faunawet of Natuurbeschermingswet beschreven zijn of in bijvoorbeeld beleid en verordeningen van gemeenten.

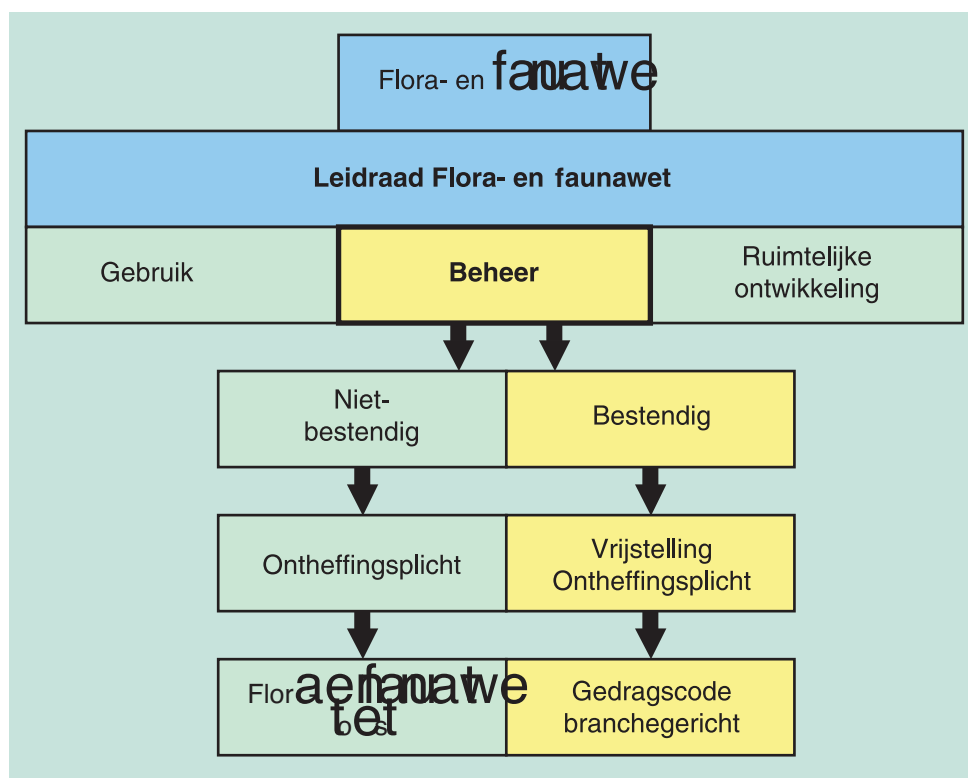

2 Uitwerking

2.1 Opzet

De uitwerking van soortbescherming en gebiedsbescherming is in deze leidraad als volgt:

De leidraad is uitgewerkt voor bestendig beheer en onderhoud van gemeentelijke groenvoorzieningen. De opzet van de leidraad is zo gekozen dat uitwerking van gebruik (recreatie, evenementen etc.), ruimtelijke ontwikkeling en niet-bestendig beheer op basis van het gekozen format en de uitgangspunten kan worden toegevoegd.

2.2 Leidraad gemeentelijke groenvoorzieningen

De uitvoering van handelingen op basis van de gedragscode bestendig beheer gemeentelijke groenvoorziening, behorende bij deze leidraad, is van toepassing op de niet-beschermd gebieden. Voor de beschermd gebieden is voor de uitwerking van deze leidraad van belang extra aandacht te besteden aan de planvorming en voorbereiding van beheer en onderhoudswerkzaamheden (onder andere het opstellen van beheerplannen voor Natura 2000-gebieden).

Het zwaartepunt bij de uitwerking van de leidraad ligt bij het beheerproces dat bestaat uit:

Beleid	=	Zonering gebieden en informatie soorten
Planvorming	=	Beheerplan gemeentelijke groenvoorzieningen
Vorbereiding	=	Checklist onderhoudscontract
Directievoering	=	Checklist handhaving onderhoudscontract
Monitoren en evaluatie	=	Registratie en terugmelding

Het is vereist dat een gemeente zorgvuldig handelt in dit gehele proces. In deze leidraad is invulling gegeven aan de operationele aspecten van het beheer met de focus op de afstemming met de gedragscode bestendig beheer gemeentelijke groenvoorziening. In dit kader zijn de volgende stappen nader uitgewerkt:

Informatie

- Informatie over het voorkomen van vaste rust- en verblijfplaatsen van soorten in relatie tot specifieke soortbescherming.
- Beleidsregels voor soortbescherming in relatie tot voorkomen van soorten.

Zonering

- Document waaruit blijkt waar beschermde gebieden liggen (Europees/nationaal beschermd, regionaal of lokaal beschermd, niet beschermd).
- Beleidsregels voor de toepassing van gedragscodes.
- Beleidsregels voor de bescherming van de gebieden voor 10 jaar, per 5 jaar monitoren.

Beheerplan

- Beheerplan (5 jaar) met daarin de gewenste maatregelen om de beheerdoelstelling te bereiken.
- Beheerdoelstelling getoetst aan (beeld)kwaliteit, soortbescherming en gebiedsbescherming.

Vorbereiding

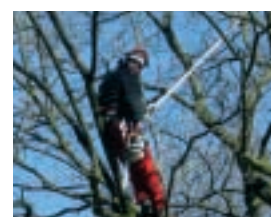
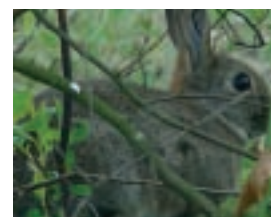
- Checklist voor het opstellen van een onderhoudscontract inclusief gunningcriteria, waarin opgenomen de gedragscode bestendig beheer groenvoorziening gemeenten.

Directievoering

- Checklist voor het handhaven van een onderhoudscontract inclusief toetscriteria waarin opgenomen de gedragscode bestendig beheer groenvoorziening gemeenten.

Monitoren en evaluatie

- Standaard methodiek voor:
  - Registratie en terugmelding van gegevens ten aanzien van soorten en hun bescherming bij uitvoering van onderhoudswerkzaamheden.
  - Periodieke inventarisatie van gegevens van soorten en hun bescherming voor up-to-date houden van het beheerplan.
  - Afhandeling met LNV van calamiteiten waardoor soortbescherming in gevaar is gekomen.

2.3 Uitwerking Stappenplan

De uitwerking van de hiervoor genoemde stappen is in deze leidraad, uit oogpunt van effectiviteit, werkbaarheid en haalbaarheid, als volgt:

Informatie

Om invulling te kunnen geven aan soortbescherming dienen in gemeenten gegevens beschikbaar te zijn over het voorkomen van soorten. In theorie zou dit betekenen dat van alle beschermde soorten juiste en volledige data beschikbaar dienen te zijn. In de praktijk is dit niet haalbaar. Van belang is dat in eerste instantie van de soorten gegevens over het voorkomen beschikbaar dienen te zijn:

- soorten waarvoor binnen gemeente Habitatrichtlijn-, Vogelrichtlijn- en Natuurbeschermingswetgebied is aangewezen
- soorten tabel 2 en 3 (focus op vaste rust- en verblijfplaatsen)
- vogelsoorten die niet algemeen voorkomen (zeldzame en schaarse soorten, SOVON 2002)
- vogelsoorten met specifiek concentratiegedrag (broedkolonies, centrale rust- en verblijfplaats)

Op basis van deze gegevens kan zonering van gebieden plaatsvinden.

Van belang is dat gemeenten beleidsregels opstellen in verband met het voorkomen (aanwezigheid) van soorten daar waar nationaal en/of provinciaal beleid hierin niet voorziet (in hoofdzaak niet- beschermde gebieden). Het betreft hier beleidsregels voor de aanwezigheid van soorten in relatie tot beheer en onderhoud. Als voorbeeld kan gedacht worden aan het streven naar de aanwezigheid van specifiek beschermde soorten in het buitengebied en beperkt houden van de aanwezigheid van deze soorten in de bebouwde kom. Beheerdoelstellingen en maatregelen dienen dan hierop te worden afgestemd. In bijlage 1 staat aangegeven welke richtlijnen voor het verzamelen van deze gegevens gelden.

Zonering

Gebiedenkaart voor gebiedsbescherming

Een gemeente dient voor de zonering van haar grondgebied een kaart maken bestaande uit:

- beschermde gebieden (Habitatrichtlijn-, Vogelrichtlijn- en Natuurbeschermingswetgebied)
- niet- beschermde gebieden:
  - geen bijzondere status
  - bijzondere status (EHS, EVZ, A-locatie, ganzengebied etc.)

Een dergelijke kaart geeft in één oogopslag weer waar beperkingen liggen op de uitvoering van beheer en onderhoud, waar gewerkt kan worden conform een gedragscode (bestendig beheer) en waar aanvullende voorwaarden worden gesteld aan de uitvoering van beheer en onderhoud op basis van een gedragscode. Van belang hierbij is dat zogenaamde “hot spots” worden vastgelegd op kaart. Hierbij kan gedacht worden aan:

- migratieroutes amfibieën (bv. paddentrek)
- concentratie broedplaatsen (bv. wilde eenden)
- groeiplaatsen planten (bv. orchideeën)

Gebiedenkaart voor toepassing gedragscodes

Naast de genoemde zonerings voor gebiedsbescherming dienen gemeenten aan te geven waar op hun grondgebied welke gedragscode van toepassing is voor de uitvoering van bestendig beheer en onderhoud. Hierbij kan onderscheid gemaakt worden in:

Gemeentelijke groenvoorzieningen	= Gedragscode gemeentelijke groenvoorzieningen
Bos en natuur	= Gedragscode zorgvuldig bosbeheer (gedragscode natuurgebieden is in voorbereiding)
Water	= nog geen gedragscode beschikbaar
Overig groen (tuinen)	= nog geen gedragscode beschikbaar

Het strekt tot de aanbeveling de volgende grenzen te hanteren:

- bos- en natuurgebied conform bestemmingsplan (met inachtneming van de Boswet, bebouwde kom)
- water van insteek tot insteek
- gemeentelijke groenvoorziening bestaat uit al het overige openbare gebied

Door deze zonerings kan op al het grondgebied op basis van drie gedragscodes worden gewerkt in het kader van bestendig beheer.

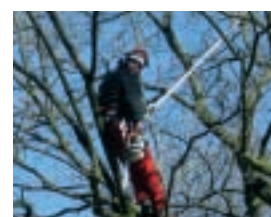
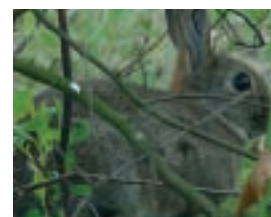
Beleid op gebiedsniveau

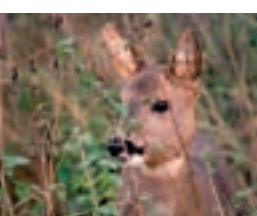
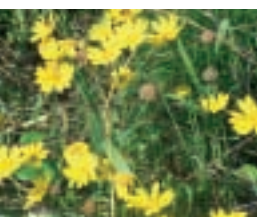
Voor de beschermde gebieden zijn aanvullend op de soortbescherming regels gesteld waarbinnen gewerkt mag worden. Dit betreft behoud of verbetering van leefgebied van soorten waarvoor gebieden zijn begrensd. Het verdient aanbeveling deze regels integraal over te nemen in het flora- en faunabeleid van gemeenten.

Voor de niet-beschermde gebieden zijn geen aanvullende regels op de soortbescherming noodzakelijk. Een gemeente kan echter overwegen om voor bepaalde locaties aanvullende voorwaarden te stellen aan de uitvoering van maatregelen in het kader van bestendig beheer. Als voorbeeld kan gedacht worden aan beperkingen aan uitvoeringsperioden op specifieke locaties ("hot spots") zoals centrale:

- broedplaatsen (b.v. reigers, roeken, oeverzwaluwen)
- rustplaatsen (b.v. vleermuizen, uilen)
- groeiplaatsen (b.v. planten uit tabel 2 en 3)

De gemeente stelt de beleidsregels voor informatie en zonerings voor een periode van 10 jaar vast. Hiermee kunnen trends in behoud en/of ontwikkeling van soorten en gebieden worden bepaald op basis van jaarlijks operationeel monitoren (gekoppeld aan onderhoud) en 5 jaarlijks specifiek monitoren (gekoppeld aan beheerdoelstellingen).

Beheerplan

De beschreven informatie en zonering dient als basis voor een beheerplan gemeentelijke groenvoorzieningen. Het beheerplan is het sturingsdocument voor de uitvoering van onderhoud alsmede de soortbescherming en gebiedsbescherming. Het wordt aanbevolen het beheerplan te schrijven voor een periode van 5 jaar. Deze periode is zowel voor het bereiken van streefbeeld van groenvoorzieningen als ook voor het streven naar behoud en ontwikkeling van beschermde soorten en gebieden voldoende om resultaat van maatregelen te kunnen bereiken en betrouwbare gegevens te verkrijgen uit monitoren.

Het beheerplan dient in het kader van bestendig beheer inzicht te geven in beheermaatregelen in relatie tot risico's met betrekking tot schade aan flora en fauna. Als uitgangspunt hiervoor dienen:

- beheercategorieën
- risico's flora en fauna
- maatregelen

Beheercategorieën

Van belang is dat op basis van gelijke kenmerken op beheerniveau groepen van beplanting en vegetatie worden bepaald. De groepen dienen zo te worden bepaald dat ze de basis vormen voor zowel gelijksoortige onderhoudsmaatregelen alsmede in relatie staan met het algemeen voorkomen van flora en fauna. Als voorbeeld kan gedacht worden aan de volgende indeling:

Beheercategorie	specificatie onderhoud	specificatie Flora- en faunawet
Bomen	jeugdfase	broedplaats vogels
	volwassen fase	broedplaats vogels
	aftakelingsfase	broedplaats vogels

De specifieke zaken met betrekking tot voorkomen van flora en fauna, zoals de locaties ("hot spots") waar bijvoorbeeld vleermuizen verblijven of koloniebroeders aanwezig zijn, dienen afzonderlijk te worden vastgelegd (zie onder zonering). Voor deze locaties dienen in afwijking van het reguliere beheer aanvullende voorwaarden voor beheer beschreven te worden. Op basis hiervan kan bestendig beheer duurzaam worden uitgevoerd.

Risico's flora en fauna

Om inzicht te krijgen in de risico's met betrekking tot schade aan flora en fauna dient een risicokalender te worden opgesteld. De kalender geeft per beheercategorie de perioden weer waarin de kans op schade aan bepaalde flora en fauna het grootst is. De uitwerking van onderhoudsplanningen en inzet van materieel dient hierop afgestemd te worden (zie plan van aanpak gedragscode). Als voorbeelden kan gedacht worden aan:

BEHEERCATEGORIE BERMEN			
specificatie onderhoud	risicoperiode	soort	risico
Gazongras	geen	Ruw gras	geen
Kruidengras	15 maart -15 juli	bodembroeders/zoogdieren	doden
Hooiland	15 maart – 15 augustus	bodembroeders/zoogdieren	doden

In dit voorbeeld is voor kruidengras en hooiland het risico op doden van fauna aanwezig. De beheerder kan op basis hiervan besluiten extra voorwaarden te stellen aan het op te stellen plan van aanpak voor de uitvoering van werkzaamheden. Dit in relatie tot het gebruik van de terreinen (bijvoorbeeld locaties waar honden worden uitgelaten of veelvuldig berm of oevergebruik plaatsvindt).

Maatregelen

In dit voorbeeld is de aard en de duur van maatregelen bepalend of er verstoring van broedende vogels optreedt. De beheerder kan in dit geval eisen stellen aan de inzet van arbeid, materiaal en materieel en de werkmethode zodat schade voorkomen kan worden. De opdrachtnemer dient in zijn plan van aanpak (zie gedragscode) aan te geven op welke wijze hij invulling geeft aan deze eisen. Het werk kan hiermee doorgang vinden.

BEHEERCATEGORIE BERMEN

specificatie onderhoud	risicoperiode	soort	risico
Jeugdfase	15 maart – 15 juli	vogels	verstoring
Volwassen fase	1 januari – 15 augustus	vogels	verstoring
Aftakelingsfase	1 januari – 15 augustus	vogels	verstoring

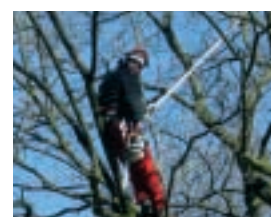
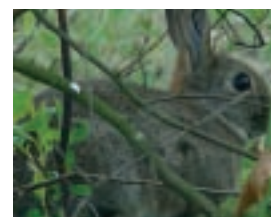
Indien voor aanvang van werkzaamheden nog geen beheerplan beschikbaar is dienen de risico's met betrekking tot schade aan flora en fauna in de overeenkomst met de opdrachtnemer opgenomen te worden.

Project- en contractgebonden activiteiten

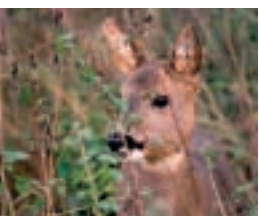
De onderdelen voorbereiding, directievoering en monitoren en evaluatie zijn project en/of contractgebonden. Dit betekent dat algemene checklisten voor deze onderdelen niet dekkend gemaakt kunnen worden.

Het beheerplan van een gebied voorziet in de basis voor het maken van de checklisten voor projecten en contracten, immers op basis van de uitwerking per beheercategorie kan invulling worden gegeven aan de benodigde activiteiten voor de uitvoering.

De opdrachtgever dient in ieder geval zorg te dragen dat de uitgangspunten voor beheer in relatie met de Flora- en faunawet uitgewerkt worden in de werkprocedures voor werkvoorbereiding, directievoering en monitoren en evaluatie.

De Flora- en faunawet - van beperking naar verruiming

Bijlage 1 Richtlijnen inventarisatie

Dit betreft een nadere uitwerking van paragraaf 2.3, Uitwerking stappenplan - Informatie.

Bij bestendig beheer van groenvoorzieningen is het van belang om doorlopend te kunnen beschikken over actuele en juiste soorteninformatie in het terrein.

Om conform de gedragscode zorgvuldig te kunnen handelen wordt de navolgend beschreven werkwijze aangehouden voor het verzamelen van soortgegevens. Dit is een taak van de opdrachtgever.

- I. Het te beheren areaal gemeentelijk groen wordt ingedeeld naar haar wettelijk beschermde status (vlekkenkaart):
  1. Wettelijk beschermd op grond van de Natuurbeschermingswet.
  2. Niet wettelijk beschermd, wel een bijzondere status zoals EHS, EVZ, A-locatie bos, ganzenopvang, lokaal vastgesteld of waardevol natuurgebied.
  3. Niet wettelijk beschermd.

Voor alle terreinen wordt minimaal op basis van beschikbare literatuur en landelijke databases (Gegevensautoriteit Natuur, Natuurloket) het voorkomen van beschermde soorten in een lokale database en op kaart gezet (stippen/vlekken per soort). Op basis van deze kaart wordt het actuele leefgebied per soort voor de gemeente in beeld gebracht.

- II. Voor beschermde soorten uit tabel 2 en 3 en schaarse en zeldzame vogels vinden aanvullende inventarisaties plaats door een ter zake deskundig persoon¹. De focus ligt hierbij op vaste rust- en verblijfplaatsen. Dit wordt, afhankelijk van de soorten, tussen de 1 en 5 jaar herhaald. Deze worden ook op kaart en in database vastgelegd en indien relevant aan de uitvoerende partij bij de opdrachtverstrekking ter beschikking gesteld.

- III. Voor zover het soorten uit tabel 1 of algemeen voorkomende vogels betreft ligt de nadruk van soortgegevens bij het in kaart brengen van "hotspots". Bijvoorbeeld: mierenhopen, concentraties van nesten van eenden, slaapplekken van kraaien of spreeuwen, migratieroutes van gewone pad en bruine kikker. Deze gegevens kunnen iedereen worden verzameld en aangeleverd waarbij een ter zake deskundig persoon¹ deze valideert.

¹ Niveau vergelijkbaar met HBO of universitaire opleiding in de Nederlandse ecologie of als ecooloog werkzaam is voor een ecologisch adviesbureau dat aangesloten is bij het Netwerk Groene Bureaus of aantoonbaar actief is op het gebied van soortenbescherming en aangesloten is bij een daarvoor bestaande organisatie in Nederland.

